УДК: 321.7:061.1EU
Biblid 1451-3188, 15 (2016)
Год XV, бр. 56–57, стр. 43–53
Изворни научни рад

Томо В. ОДАЛОВИЋ
Небојша Д. ЈЕРИНИЋ[1]

ПРОБЛЕМ ДЕМОКРАТСКОГ ДЕФИЦИТА У ПОЛИТИЧКОМ СИСТЕМУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

ABSTRACT

In modern society, the sovereignty of the people is expressed through elected representatives indirectly and not by direct voting on certain issues. Viewing and understanding democracy in this way can raise questions whether the mechanisms which ensure that decisions come from the national representatives, authentically correspond to the general will of the people. The problem regarding the restriction of democratic structure can also meet other difficulties, as critics suggest, political democracy is useless if it does not join power in other spheres, especially in the field of political economy. The democratic deficit of the European Union is conditioned by many aspects. Firstly, it expresses the dilemma regarding the methods the EU institutions use to express the general will of the people of the Member States, in relation to the motives for the integration. Secondly, the democratic deficit can be seen as a consequence of the comprehensive law, which can be applied in uneven democratic conditions and differently developed democratic institutions of the EU Member States. Thirdly, the democratic deficit is conditioned by many legal and technical issues arising from the nature of the community law, formed in cooperation between different civil and common law institutions and systems. Furthermore, the democratic deficit can be caused by the high degree of the EU bureaucracy and, especially, the role of the European Commission. The concept of direct democracy could reduce the differences that separate the EU institutions and the public perception of the European politics, however, significant changes cannot be achieved without the active participation of well-informed citizens who are willing to take the time to engage in future of the EU policy-making processes. One of the most important goals of the Lisbon Treaty was making the European Union more democratic, effective and transparent. The standards

[1] Београдска пословна школа, Београд. Е-маил: t.odalovic@bbs.edu.rs.

are certainly raised in terms of democratic accountability by strengthening the role of the European Parliament and the national parliaments and by establishing new mechanisms such as citizens' initiatives, *Spitzenkandidaten* process, the Principle of subsidiarity and many others. Indeed, a democratic society grounded in the rule of law can provide the essential environment within which the right balance between diversity and unity can be achieved. However, critics may argue whether it is possible to make a distinct separation of jurisdictions, legal certainty and equality before the law in the sui generis organization such as the European Union.

Key words: direct democracy, the EU democracy, *Spitzenkandidaten*, the principle of subsidiarity, democratic deficit, the European integration process.

1) УВОД

Један од највећих изазова данашњице представља прилагођавање на заједнички живот у све већој етничкој, културној и социјалној разноликости, уз поштовање основних слобода и општих људска права. Стога, један од начина на који се Европска унија суочава са овим проблемом је увођење „Беле књиге о интеркултурном дијалогу" (*The White Paper on Intercultural Dialogue*) од стране Савета Европе. Главни циљ „Беле књиге" је да промовише побољшање интеркултурног дијалога унутар и између држава чланица. Осим тога, интеркултурни дијалог би требало да допринесе очувању и унапређењу људских права, као и владавине права. Све полази од постулата да колективни идентитет у Европи треба да се заснива на заједничким универзалним принципима, поштовању узајамног наслеђа и културне разноликости, као и узајамног поштовања и равноправности.[2] Постоје три главна правна извора једнакости и недискриминације у европском правном контексту: уставне традиције држава чланица, право Европске уније и основна људска права, посебно обухваћена Европском конвенцијом о људским правима (*The European Convention on Human Rights*).[3] Законодавство, и на државном и на европском нивоу, дужно је да поштује принципе јавног морала, укључујући кохерентност, пропорционалности и недискриминацију. Јавни морал Европске уније је довољно опште природе и због тога може да обухвати доношење одлука на основу моралних принципа који постоје на индивидуалном и државном нивоу, као и да омогући признавање различитих етничких, културних и религијских гледишта у правом оквиру Европске уније. Ипак, чланство у ЕУ подразумева и специфичне моралне обавезе и степен међусобног договора око основних правних и политичких вредности.[4] У последњих неколико година, питање

[2] White Paper on Intercultural Dialogue, *Living Together As Equals in Dignity*, 2008, pp. 4-19.

[3] C. McCrudden, S. Prechal, *The Concepts of Equality and Non-Discrimination in Europe*, 2009, p. 2.

[4] R. McCrea, *The recognition of religion within the Constitutional and Political Order of the European Union*, 2009, p. 53.

европског идентитета се, све чешће, дефинише око идеје „јединства у различитости“.[5] Европски идентитет постоји на различитим нивоима, као што су друштвени, културни и политички ниво и недавно је постао израженији са ширењем симбола Европске уније, који укључују заједничку валуту, пасош, заставу, химну и научне и образовне политике фокусиране на унапређење европске свести. Европска унија је стога занимљив пример колективног идентитета који обухвата разне идентитете у њему и који се стално мења и расте са укључивањем нових чланица. Објективна димензија европског идентитета је повезана са много сложених нивоа политичке заједнице, која има препознатљиву институционалну, економску и политичку структуру, а изграђена је на *top down* (енгл. одозго на доле) или *bottom up* (енгл. одоздо на горе) процесима креирања транснационалне политичке заједнице.[6] Фундаментална основа европског идентитета потиче из утврђене европске вредности која се односи на опште благостање грађана и људска права, као и заједничку свест о припадности економској и политичкој заједници. Поред тога, процеси економске, културне, правне, политичке и друштвене интеграције на различитим нивоима Европске уније имају снажан утицај на обликовање европског идентитета. Изградња европског идентитета је континуирани процес који је већ стигао далеко, али још увек постоје многи изазови које треба превазићи, као што су пораст ксенофобије, етно-национализма и евроскептицизма и изазови језичке разноликости.

2) ПОЈАМ ДИРЕКТНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Директна демократија заснива се на принципима народног суверенитета, учешћа грађана у политичком одлучивању, грађанске иницијативе, референдума и слободних јавних расправа. Директни демократски инструменти могу бити у складу са Уставом (или законом) и могу бити покренути „одозго на доле“ и „одоздо на горе“ од стране грађана (иницијативе и референдуми).[7] Цивилно друштво у Европској унији је подељено у два основна облика, први је организовано и институционализовано друштво у облику невладиних организација, које су укључене у креирање политике унутар европских институција, а други је неформално ЕУ друштво, укључујући друштвене покрете и протесте, мноштво неформалних мрежа, иницијатива и невладиних организација које делују на европском нивоу или на државном

[5] C. Rumford, G. Delanty, *Rethinking Europe:Social Theory and the Implications of Europeanization*, 2005, p. 56.

[6] M. Jovanović, D. Vujadinović, R. Etinski, *Democracy and Human Rights in the European Union*, p. 61.

[7] U. Serdült, Y. Welp, *Direct Democracy Upside Down*, p. 69.

нивоу. Током протекле деценије, дошло је до реорганизације европских невладиних организација, која им је омогућила да говоре једним гласом и да учествују у процесу одлучивања у Европској унији. Умрежавање у секторским удружењима поједностављује комуникацију са Комисијом, промовише хоризонталне споразуме и додаје нови политички значај невладиним организацијама.[8] Међутим, уједно је дошло и до неких нових изазова и ограничења у погледу цивилног друштва Европске уније, као што су величина и хетерогеност глобалног грађанства, различите структуре и традиције цивилног друштва на националном нивоу, давање приоритета одређеним питањима утврђеним од стране Комисије и осталих облика власти, као и селективна подршка неких грађанских организација. У случају неформалног цивилног друштва, велика разлика у понашању може се видети након финансијске кризе 2008. године. У периоду пре кризе протести и друштвени форуми су, углавном, пратили глобалне друштвене трендове, укључујући протесте против глобализације, Светске трговинске организације, Светске банке и Г8 самита. У пост-кризном периоду, протести су преместили фокус на глобалну економску кризу. Највећи протест одржан је 14. новембра 2012. године, када су милиони радника изашли на улице да изразе своје незадовољство због пораста незапослености проузроковане финансијском кризом. Поред тога, Европа се суочава са новом кризом у вези са миграцијама са Блиског истока и растућим таласом ксенофобије, страха и нетолеранције. Ова криза може имати и економски утицај на Европску унију, што би могло довести до нове финансијске кризе. Све у свему, улога цивилног друштва у будућности европских интеграција мора бити призната и уважена, јер без ње није могуће доћи до потенцијалних решења проблема демократског дефицита. Једна од главних новина Лисабонског уговора је „Европска грађанска иницијатива“ (*European Citizen's Initiative*). Иницијатива грађана Европе омогућава да милион квалификованих грађана Европске уније директно учествује у развоју процеса креирања политике Европске уније. Ова иницијатива је од велике важности, јер помаже у формирању јавне сфере Европске уније, тако што омогућава истинску везу између ЕУ институција и грађана. Осим тога, она представља једно од ефикасних решења за проблем демократског дефицита. Могућност директног грађанског учешћа у законодавству Европске уније је изузетно значајна, јер повећава легитимитет и демократску одговорност ЕУ институција у очима њених грађана. С друге стране, кроз историју европских интеграција, доказано је да референдуми могу ставити потребне реформе на чекање, као у случају када је неколико држава чланица одбило да ратификује Уставни уговор на референдумима. Директна демократија уводи нове чланове који могу да користе „право вета“ у процесу

[8] B. Kohler-Koch, C. Quittkat, *De-Mystification of Participatory Democracy*, 2013, p. 178.

доношења одлука, што може повећати ризик од политичке дезинтеграције. Данас, претња од „права на вето“ постала је знатно већа са појавом све већег броја евроскептичног грађанства.[9] Још једно значајно питање у вези са понашањем грађана на гласању и референдумима представља количину њихове информисаности и компетентности у контексту директног гласања и одлучивања о законодавству и политици Европске уније. Анализирајући сложеност функционисања Европске уније, поставља се питање да ли гласачи имају адекватно знање и потребне информације, а не би требало изузети ни могућност да се референдуми могу инструментализовати од стране одређених политичара или организација. Ипак, да би се остварила демократија у Европској унији она мора бити реализована и изван држава чланица, а то је могуће постићи само увођењем нових механизама учешћа грађана и грађанских иницијатива, где би крајњи резултат био приближавање решењу проблема демократског дефицита.

3) УЛОГА ЕВРОПСКОГ ПАРЛАМЕНТА У РЕШАВАЊУ ПРОБЛЕМА ДЕМОКРАТСКОГ ДЕФИЦИТА

У оквиру Европске уније, постоји значајна дебата о легитимитету институција које се баве доношењем одлука, као и ефикасности постојећих процедура и пракси за осигуравање њихове одговорности.[10] Европски парламент се конституише на непосредним изборима и, због тога, представља легитимног представника народа земаља чланица. Парламент је једна од кључних законодавних институција у ЕУ, заједно са Саветом Европске уније. Дакле, заједно са Саветом Европске уније и Европском комисијом, он спроводи законодавну функцију Европске уније. Европски парламент је „прва институција“ Европске уније, тако што је први наведен у Уговорима и има церемонијални приоритет над свим облицима власти на нивоу Европске уније, штавише, он дели једнаку законодавну власт са Саветом, осим у неколико области у којима се примењују посебне законске процедуре. У његове кључне улоге спада доношење европских закона и усвајање буџета, заједно са Саветом, помно праћење других институција Европске уније, посебно Комисије, ради одржавања неопходне демократске структуре. Многи критичари тврде да би проблем демократског дефицита у Европској унији био у потпуности решен повећањем овлашћења Европског парламента. Демократски дефицит је условљен многим аспектима. Прво, он изражава дилему да ли се користи најприкладнији начин на који Европске институције теже да изразе општу

[9] C. Schnellbach, *Multilevel Politics: Intra- and Inter-level Comparative Perspectives*, 2011, p. 12.

[10] J. O'Brennan, T. Raunio, *National Parliaments within the Enlarged European Union: From 'Victims' of Integration to Competitive Actors?*, 2007, p. 29.

вољу народа чланица, у односу са основним мотивима за интеграцију. Друго, демократски дефицит може се посматрати као последица свеобухватног закона који се примењује у неједнаким демократским условима, са различито развијеним демократским институцијама земаља чланица. Треће, демократски дефицит је условљен многим правним и техничким питањима која проистичу из природе правне заједнице, која је као мешавина формирана у сарадњи грађанског права и обичајног права различитих институција и система. Осим тога, демократски дефицит је, свакако, изазван високим степеном бирократског утицаја Европских институција, посебно улоге Европске комисије. С друге стране, европски избори су, и даље, апстрактан појам са тачке гледишта грађана чланица. Могуће је да гласачи имају анимозитет према изборима на нивоу Европске уније јер је концепт различит у односу на институције на националном нивоу, и због тога не могу да се повежу са њеном политиком и самим тим се не осећају као део њеног демократског политичког поретка. Насупрот томе, постоји и могућност да се гласачи осећају и присиљеним да буду део пројекта Европске уније, против своје воље. Ипак, Уговори из Мастрихта, Амстердама и Нице допринели су побољшању демократског легитимитета институционалног система, јачањем овлашћења Европског парламента кроз контролу над Комисијом и сукцесивно проширење обима поступака заједничког одлучивања. Пре само неколико деценија констатација да Европски парламент пружа могућа решења за проблеме демократске одговорности и легитимитета не би била озбиљно схваћена од стране већине политичких аналитичара. Ови ставови су постојали због чињенице да је Европска унија настала из обичне међународне парламентарне скупштине, где су представници именовани од стране припадника националних парламената. Данас, међутим, Европски парламент се развио у институцију која директно представља грађане Европске уније. Политички утицај и низ надлежности нису одмах приписани Европском парламенту са његовим стварањем, али су у сталном порасту током година, посебно у последње две деценије, и самим тим историја ове институције је била веома динамична. Током времена, он је еволуирао од консултативне институције са симболичним значајем у пуноправну институцију од велике важности. Осим тога, Европски парламент напорно ради, не само да би повећао свој утицај и моћ, већ и због укупног унапређења других европских институција, као што су Европска комисија и Европски суд правде. Међутим, постоје многи случајеви у којима Европски парламент може да донесе своје одлуке само са апсолутном или квалификованом већином, што знатно смањује његове могућности. Стога, такве ситуације доводе до слабљења његовог партијског система, а то директно проузрокује недостатак јавног интереса за његове активности. Предлагање политичких идеја и програма у политичкој арени Европске уније, као и могућности да их примени у одређеном временском периоду су и даље недовољно развијене и дефинитивно су

потребни даљи напори да би се цео систем додатно демократизовао.[11] Европски парламент се суочавао са многим изазовима везаним за легитимитет и због самог партијског система. Међутим, у последње време, врло позитивни трендови се могу уочити на овом пољу. Партијски систем се значајно развио и наставља да напредује у погледу све веће страначке кохерентности. Штавише, данас постоји јасна „лева" и „десна" подела, за разлику од пређашње која је више личила на „за" и „против" европску. Неоспорно, питање које ће критичари и евроскептици настављати да постављају односи се на дилему да ли је могуће направити ефикасне демократске механизме у систему Европске уније, са којима ће се објективно измерити учинак институција у односу на општу вољу народа земаља чланица.

4) *SPITZENKANDIDATEN* ПРОЦЕС

Европски парламентарни избори 2014. године изгледали су другачије овог пута, као што је и сам слоган кампање наговештавао. Прекретница у историји европских интеграција била је нова директна веза између гласања на изборима и номиновања председника Европске комисије. Пре Уговора из Мастрихта, председник Комисије је био биран од стране националних влада и јавност није имала прилику да утиче на изборе на било који начин.[12] Данас, са увођењем новог процеса *Spitzenkandidaten*, главне политичке партије именују своје водеће кандидате, или *Spitzenkandidat*-е, и пружају бирачима могућност избора следећег председника Европске комисије. Неоспорно, овај процес је значајан корак напред у стварању транспарентне, одговорне и демократске Европе и, свакако, корак напред у суочавању са проблемом демократског дефицита у креирању политике Европске уније. Европски парламент је покренуо опсежну кампању на друштвеним медијима како би персонализовао изборе и повећао излазност бирача. Познати образац из националних кампања држава чланица, пребачен је на европски ниво са новим елементима као што су транснационалне интернет кампање и значајно коришћење друштвених мрежа и других доступних канала, на неколико језика, са циљем да се покрене што више гласача широм Европе. На тај начин, *Spitzenkandidaten* кампања је била покушај да се реши пад у излазности бирача у прошлости и да се ојача парламентарни елемент демократије Европске уније. У серији „председничких дебата" које су емитоване од стране националних и европских медија, кандидати су дискутовали о темама као што су финансијска криза, проблем незапослености и миграције, и многим другим како би се истакао значај решавања питања на нивоу Европске уније, која се обично превиде због

[11] S. Hix, A. G. Noury, G. Roland, Democratic Politics in the European Parliament, 2007, p. 26.

[12] D. Earnshaw, *The European Parliament*, Second Edition, 2008, p. 85.

приоритетне важности националних и локалних тема. Све у свему, са сигурношћу се може рећи да су избори 2014. постигли највећу европеизацију избора до сада. Иако је на крају *Spitzenkandidaten* процес имао прилично ограничен утицај на излазност бирача, он ипак представља корак напред ка одговорној и транспарентној политици Европске уније, као и политизацији европских социјалних питања под окриљем Лисабонског уговора. Међутим, неки политички аналитичари истичу да ће се коначни пробој извршити тек са увођењем транснационалних европских листа које ће омогућити грађанима да имају два гласа, један за европску листу и један за националну листу. Одговор на питање да ли се то може постићи у блиској будућности, остаје за сада непознат.

5) ПРИНЦИП СУПСИДИЈАРНОСТИ

Принцип супсидијарности је општи принцип Европске уније, према коме Европска унија не предузима мере (изузев у областима њене искључиве надлежности), осим у случајевима када су ефикасније од радњи које су предузеле државе чланице, регионалне или локалне власти. Циљ принципа супсидијарности је да обезбеди ефикасно доношење одлука на нивоу који је најближи грађанима. Примена овог принципа осигурава стално преиспитивање спровођења активности на нивоу Европске уније и оправдавање тих активности у погледу њихове примене на нижим нивоима (ниво држава чланица или региона). Принцип супсидијарности је дефинисан у Лисабонском уговору. Међутим, Принцип супсидијарности у европском контексту је довео и до одређеног сужавања аналитичког оквира самог концепта. Присталице европске интеграције су нагласиле технократску димензију супсидијарности, „обим и ефекат“, која понекад може да проузрокује усклађивање или централизацију политичке надлежности. С друге стране, евроскептици користе овај критеријум као средство политичког компромиса, у виду одбрамбене тактике у преговарању око сукцесивних уговора и иницијатива Комисије.[13] Национални парламенти активно доприносе функционисању Европске уније тако што добију релевантне информације из европских институција, као и сугестије у вези са законодавним актима, у складу са Протоколом који се односи на улогу националних парламената у Европској унији. Између осталог, они учествују у ревизији уговора, информисани су о условима за приступање и учествују у интер-парламентарној сарадњи која је остварена између националних парламената и Европског парламента. Стога, таква сарадња ће сигурно допринети остварењу свих аспеката Лисабонског уговора, којим се гарантује поштовање и једнакост држава чланица Европске уније, као и

[13] A. Colombo, *Subsidiarity governance: theoretical and empirical models*, 2012, p. 5.

очување њиховог националног идентитета. С друге стране, биће потребна значајна посвећеност европским интеграцијама од стране држава чланица, огроман политички компромис, као и прихватање њихових надлежности у овој области, да би се постила валидна расподела надлежности на основу принципа супсидијарности, а самим тим и повећале шансе за смањење демократског дефицита. Принцип супсидијарности не само да гарантује блиску конекцију између грађана и извршне власти која не припада искључиво институцијама Европске уније, већ има и универзални значај структурног принципа Европске уније, што је важно и у контексту преноса будућих надлежности.

6) ИЗВОРИ

- Colombo, Alessandro, *Subsidiarity governance : theoretical and empirical models*, Palgrave Macmillan, 2012.
- Dosenrode, Søren, *The European Union after Lisbon: Polity, Politics, Policy*, Routledge, 2012.
- Hix, Simon, Noury, Abdul G., Roland, Gerard, *Democratic Politics in the European Parliament*, Cambridge University Press 2007.
- Hobolt, Sara B., "Direct democracy and European integration", *Journal of European Public Policy*, 2006, Volume 13, Issue 1, 2006.
- Jovanović, Miodrag, Vujadinović, Dragica, Etinski, Rodoljub, *Democracy and Human Rights in the European Union*, Maribor – Belgrade, 2009..
- Judge, David, Earnshaw, David, *The European Parliament, Second Edition*, The European Union Series, Palgrave Macmillan, 2008.
- Kaeding, Michael, Switek, Niko, *Die Europawahl 2014: Spitzenkandidaten, Protestparteien und Nichtwähler*, Universität Duisburg-Essen Duisburg, Deutschland, Springer Fachmedien Wiesbaden, 2015.
- Kohler-Koch, Beate, Quittkat, Christine, *De-Mystification of Participatory Democracy: EU Governance and Civil Society*, Oxford University Press, 2013.
- McCrea, Ronan, *The recognition of religion within the Constitutional and Political Order of the European Union*, LSE 'Europe in Question' Discussion Paper Series 2009.
- McCrudden, Christopher, Prechal, Sacha, *The Concepts of Equality and Non-Discrimination in Europe,* Directorate-General for Employment, Social Affairs and equal Opportunities, The European Commission under the framework programme Progress, 2009.
- O'Brennan, John, Raunio, Tapio, *National Parliaments within the Enlarged European Union: From 'Victims' of Integration to Competitive Actors?*, Routledge 2007.
- Pállinger, Zoltán, Kaufmann, Bruno, Marxer, Wilfried, Theo Schiller (Ed.), *Direct Democracy in Europe: Developments and Prospects*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.

- Plattner, Marc F., *Democracy Without Borders?: Global Challenges to Liberal Democracy*, Rowman & Littlefield Publishers, 2007.
- Rumford, Chris, Delanty, Gerard, *Rethinking Europe:Social Theory and the Implications of Europeanization*, Routledge, 2005.
- Schnellbach, Christoph, *Multilevel Politics: Intra- and Inter-level Comparative Perspectives*, Conference Paper, CEPSA Annual Conference, Vienna, 2011.
- Schütze, Robert, "Subsidiarity After Lisbon: Reinforcing the Safeguards of Federalism?", *Cambridge Law Journal 68*, 2009 (3).
- Serdült, Uwe, Welp, Yanina, "Direct Democracy Upside Down", *Taiwan Journal of Democracy* 2012, Volume 8, No. 1.
- Steffek, Jens, Kissling, Claudia, Nanz, Patrizia, *Civil Society Participation in European and Global Governance: A Cure for the Democratic Deficit?*, Palgrave Macmillan, 2008.
- The European Parliament, *Working document on The Reform of the Electoral Law of the European Union*, Committee on Constitutional Affairs, Co-Rapporteurs: Danuta Maria Hübner, Jo Leinen, 2014-2019.
- White Paper on Intercultural Dialogue, *Living Together As Equals in Dignity*, Launched by the Council of Europe Ministers of Foreign Affairs at their 118th Ministerial Session 2008.

8) ЗАКЉУЧАК

Дебате које се константно покрећу о питању демократског дефицита у Европи поткрепљене су аргументима о природи и крајњим циљевима процеса интеграције. С једне стране, претпоставка да економска интеграција мора да доведе до политичке интеграције полази од тенденције да се европским институцијама приписују стандарди легитимности изведени из теорија и праксе парламентарних демократија које се базирају на владавини права. Међутим, у случају Европске уније главни изазов у формирању парламентарне демократије представља успостављање равнотеже између различитости и плурализма с једне, и јединства и солидарности с друге стране, док, уједно, постоји фундаментална тежња да се конституише демократски ефикасан систем управљања. Из перспективе Европске уније уједињење је, пре свега, политичко и економско, међутим, увођење европских симбола и обележја указује на напоре да се укључе и други заједнички елементи, посебно комуникацијски ресурси са циљем да се изгради заједничка европска јавна сфера, у којој грађани могу слободно да комуницирају и формирају транснационално уређење. Следеће кључно питање које се поставља је начин на који ће преференције европских грађана бити повезане са одлучивањем унутар Европске уније? Увођење грађанских иницијатива и других директних

демократских инструмената, може бити потенцијално решење. Директно учешће грађана у процесима одлучивања Европске уније би знатно променило апстрактну перцепцију европске политике и охрабрило цивилно друштво да се ангажује у креирању исте. Свакако, битно је нагласити да би ангажовани грађани морали да поседују одређено знање и информисаност, како би могли да на адекватан начин учествују у политичким процесима Европске уније. Европске институције, јачањем улоге Европског парламента и увођењем механизама као што су процес *Spitzenkandidaten* и Принцип супсидијарности, ипак показују одређену иницијативу да приближе политику Европске уније грађанима, као и да им омогуће директно и индиректно учествовање у процесу европских интеграција и гарантовање очувања приоритетног националног суверенитета. Ипак, скептици наглашавају да овај тренд подстицања европског колективног идентитета и све већег укључивања народа држава чланица у процесе одлучивања мора да се настави, уз константно увођење нових функционалних механизама који се боре против проблема демократског дефицита, како би се обезбедила потпуна транспарентност и ефикасност демократске структуре Европске уније.